

“Istorijsko ne staljinizmu”: Zbornik radova. Okrugli sto “Istorijsko ne staljinizmu”, Sarajevo, 28. juni 2008. godine, Sarajevo: Savez društava “Josip Broz Tito” u BiH, 2008, 306 str.

U Sarajevu je 28. juna 2008. godine održan okrugli sto o temi “Istorijsko ne staljinizmu” u organizaciji Saveza društava “Josip Broz Tito” u Bosni i Hercegovini. Povod održavanja bila je 60. godišnjica objavljivanja Rezolucije Informbiroa, a prisustvovalo je više od 40 učesnika. Zbornik radova “Istorijsko ne staljinizmu”, koji je ubrzo nakon ovog događaja izašao iz štampe, podijeljen je na tri dijela: Prilozi, Diskusije i Dokumenti. Profili sudionika skupa čiji su referati sadržani u Prilozima je zaista šarolik. To su ugledni bosanskohercegovački javni radnici, historičari, ekonomisti, politolozi, sociolozi, publicisti kao i sudionici spomenutih događanja. To je, naravno, imalo utjecaja na sadržaj i koncepciju člana koji se zaista razlikuju i po svom naučnom kvalitetu.

Članci se razlikuju ne samo prema temama, kvantitetu, stavu o ozbiljnosti i posljedicama “sukoba” već i prema konačnoj ocjeni važnosti ovog historijskog iskustva za savremene društveno-političke procese.

Prvi i najveći članak u zborniku jeste rad Raifa Dizdarevića (“Šezdeset godina historijskog NE staljinizmu”, 15-67), u kojem se autor detaljno osvrnuo na pitanja koja su izazvala neslaganja KPJ i SKP još od početka Drugog svjetskog rata. U drugom dijelu predstavljen je period od 1945. do 1948. godine, period političke i ekonomske saradnje, a potom je hronološki prikazano zaoštavanje odnosa Jugoslavije i SSSR.

Autor konstatira da sukob nema ideološku nego političko-ustrojstvenu pozadinu i zaključuje da “priča o Titovom NE, ne treba da bude puko prisjećanje već živa i inspirativna vrijednost”.

Tomislav Išek (“Povijesna pozadina historijskog NE 1948. godine”, 67-73) također je ukazao na ideološka i praktična neslaganja između KPJ i SKP(b) koja se javljaju još dvadesetih godina, a posebno su izražena nakon 1941. godine, kada KPJ počinje sve više da se oslanja na vlastite snage ostvarujući svoju viziju budućeg ustrojstva Jugoslavije.

Pitanjem potiskivanja sjećanja i neobilježavanja historijskog NE u savremenom bosanskohercegovačkom društvu bavio se Tarik Haverić (“Šta je povijesno u “historijskom” NE”, 73-76). Haverić smatra da je historijsko NE ujedno i povijesno i da se ono danas osporava iz dvije komplementarne pozicije: pozicije nepostojanja Jugoslavije kao države, socijalističkog samoupravljanja kao sistema, ali i evidentne upotrebe “nedozvoljenih sredstava” tadašnje jugoslavenske vlasti.

Salih Fočo (“Titovo NE staljinizmu iz sadašnjosti”, 77-83) osvrnuo se na pitanje značaja “sukoba” i istakao da se njegova realna ocjena ne može dobiti iz “nove vremenske i društvene vizure”, ističući da je Tito bio političar pragmatičar u situacijama političkih konstelacija, čija djelatnost predstavlja *trajnu vrijednost i istorijsku poruku*.

Govoreći o različitim oblicima pritiska na Jugoslaviju, od propagandnog rata do vojne pripravnosti komunističkog bloka, Mirsad Abazović (“Legitimitet odbrane države od spoljne prijetnje i unutrašnjeg udara 1948. godine”, 83-89) kao pozitivnu posljedicu sukoba naveo je rekonstrukciju Partije, tj. njenu “demokratsku revoluciju”. Prema mišljenju ovog autora, to je

bio uvod u daljnju demokratizaciju jugoslavenskog društva usprkos unutarnjim podjelama, prostaljinističkim strujama i greškama koje je vlast činila.

Aziz Hadžihasanović ("Moralna strana Titovog otpora Staljinu kao snažan integrativni faktor", 89-97), između ostalog, osvrnuo se na djelatnost Informbiroa, ali i na moralnu stranu Titovog otpora Staljinu, što je razvilo novu integrativnu silu u društvu. To iskustvo može poslužiti kao poruka "ovovremenskoj fatalnoj manjkavosti moralne čvrstine i odlučnosti kao nužne dimenzije svakog dostojanstva i moralnog integriteta bosanskohercegovačkih građana"(96).

Literaturu koja govori o "sukobu" i njegovima posljedicama Senija Milišić je podijelila na onu nastalu do 1992. i literaturu nakon 1992. godine ("O nekim implikacijama sukoba sa Informbiroom", 97-111). Ocjenjuje literaturu "prvog perioda" kao literaturu koja se bavi "opštim mjestima, ideološkim stavovima i političkim ocjenama", u koju se ubraja i memoaristika *informbiroovaca*. Konstatirajući da se savremena bosanskohercegovačka historiografija nalazi u procjepu između hrvatske i srpske, koje se mnogo više bave ovom problematikom, ističe vrijednu studiju Denisa Bećirovića o *Informbiro*u objavljenu 2005. godine u Tuzli. Autorica se osvrnula na uzroke sovjetско-jugoslavenske konfrontacije, obračune političkog rukovodstva sa pristalicama Rezolucije i drugim "unutrašnjim neprijateljima", na stav bosanskohercegovačkog rukovodstva o Rezoluciji IB-a, položaj Bosne i Hercegovine u vrijeme ekonomske blokade i vojnog pritiska i postepeno otvaranje Jugoslavije zemljama Zapada.

Šefko Međedović je u svom članku ("Titova kritika staljinističke vizije i prakse socijalističkog društva", 111-117) pozitivno

ocijenio tadašnju jugoslavensku politiku i Titove ideje i praksu, zaključivši da "socijalizam sa ljudskim likom ostaje zadatak naprednog čovječanstva"(116).

Analizirajući historijski kontekst sukoba, Denis Bećirović ("Sljedbenici Staljinovih optužbi protiv Tita u Jugoslaviji – motivi i razmjere", 117-129) fokusirao se na razloge podijeljenosti unutar Partije i pristajanje uz Rezoluciju Informbiroa. Kao razloge opredjeljivanja članova Partije "za Informbiro" navodi "neobaviještenost", pretjeranu upotrebu represije organa sigurnosti, ekonomske nedaće, političke privilegije novopridošlih članova Partije, postepeno približavanje države zapadnim kapitalističkim zemljama, stvaranje privilegovanog partijskog vrha, tradicionalno partnerstvo sa Rusijom itd. Bećirović se osvrnuo na vrlo važno, često neizostavno pitanje kada se govori o *Titovom NE Staljinu*, a to je pitanje Golog otoka, kojeg naziva "crnom mrljom" u historiji socijalističke Jugoslavije (127).

Osnovne stavove komunističkog rukovodstva BiH o sukobu sa Informbiroom, analizirajući zapisnik sjednice Pokrajinskog komiteta KPJ za BiH održane 1-2. jula 1948. godine, predstavio je Husnija Kamberović u svom radu "Stavovi rukovodstva komunističkog pokreta u Bosni i Hercegovini o sukobu sa Informbiroom 1948. godine" (129-147). Na početku sukoba većina članova rukovodstva PK KP BiH izražavala je kolebljivost smatrajući da delegacija KPJ treba prisustvovati narednoj sjednici Informbiroa s ciljem da se dokaže neopravdanost optužbi. Međutim, podijeljenost je bila tim veća što je dio članstva smatrao sovjetske optužbe djelomično ili potpuno tačnim, tj. kritički se odnosio prema ponašanju CK KPJ. Analiza zapisnika sastanka Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu i CK KPJ u Beogradu održanog

7. jula 1948. godine ukazuje na "moralne lomove" dijela bosanskohercegovačkih vodećih komunista na kojem je "otklonjena svaka sumnja" u ispravnost djelatnosti KPJ. Nakon ova dva jasna primjera unutarpartijskih previranja, autor se u trećem dijelu članka osvrnuo na "provjeru" partijskog članstva koja je uslijedila, obračune sa "drugovima na nižim partijskim i vladajućim strukturama" koji su etiketirani kao *staljinisti*, što će trajati dosta dugo, čak do sredine 70-ih godina.

Čedo Kisić ("Francuski intelektualci i jugoslavenski otpor staljinizmu", 147-153) u svom članku govorio je o stavovima i djelatnosti francuskih intelektualaca koji su stali na stranu jugoslavenskog političkog rukovodstva u "sukobu" Staljin-Tito.

Govoreći o deformaciji socijalizma i izrastanju Staljinovog kulta ličnosti, Safet Bandžović ["Tito u sovjetskoj štampi: staljinistička tehnologija političkih obračuna (1948.-1953.)" 153-181] fokusirao se na sovjetski *propagandni rat* (posebno listova "Pravda" i "Izvestija") protiv Jugoslavije i njenog rukovodstva, u kojem su učestvovali i jugoslavenski emigranti i komunistički lideri drugih evropskih zemalja. Između ostalog, autor je istakao činjenicu da sukob SSSR i Jugoslavije ima osnov u velikodržavnoj sovjetskoj hegemoniji koja je imala potrebu za "novim neprijateljem" s ciljem dokazivanja "sopstvene premoći, ispravnosti samo svog puta i svoje istine" (159-160).

Sead Hadžović ("Staljinizam i antistaljinizam poslije Staljina", 181-191) kao jedan od argumenata za neophodno izučavanje ove problematike navodi činjenicu postojanosti *staljinizma* i nakon Staljinove smrti, što se potvrdilo 1956. u Mađarskoj i 1968. godine u Čehoslovačkoj. Međutim, autor *staljinizam* prepoznaje i u "savremenim

demokratijama" ukazujući na autokratiju i kult ličnosti u režimima Franje Tuđmana i Slobodana Miloševića.

O posljedicama "sukoba" Tito-Staljin na ekonomska i politička kretanja kao i stanje u partijskim komitetima u Hercegovini osvrnuo se Adnan Velagić ("Refleksije sukoba Informbiroa i KPJ na području Hercegovine", 191-205). Autor je na osnovu arhivske građe analizirao proces "omasovljavanja i pročišćavanja partijskih redova" u Hercegovini koju je komunistički vrh označio kao "izuzetno nestabilno područje" zbog djelatnosti "kontrarevolucionarnih snaga, križara, četnika i informbirovaca". U borbi komunističke partije sa "kontrarevolucionarnim snagama" na ovom području bili su angažirani Instruktorska komisija OK KPBiH, Agitprop odjeljenje i UDB-a, koji su se pored propagandnih metoda služili i represivnim mjerama.

Izet Šabotić u svom članku "Informbiro i agrarno pitanje" (205-217) općenito govori o stanju u agraru od 1945. do 1953. godine, te ukazuje na činjenicu da nije došlo do potpunog raskida sa "sovjetskim modelom" 1948. godine, jer je jugoslavenska vlast tek tada ozbiljnije započela proces kolektivizacije zemljišta na selu po uzoru na sovjetsku agrarnu politiku. Posljednji članak u zborniku jeste članak Mirka Pejanovića ("Socijalno-politička osnova Titovog Ne staljinizmu", 217-227), koji tretira razvoj i društveni značaj KPJ od dolaska Josipa Broza Tita na čelnu poziciju do Rezolucije Informbiroa. Autor je zaključio da je socijalno-politička osnova *Titovog NE* upravo u snazi i ugledu KPJ i Tita i njihovoj realnoj povezanosti sa narodnim masama.

Drugi dio zbornika čine diskusije koje više predstavljaju dopunu i dodatna objašnjenja već izrečenog nego stvarnu polemiku među učesnicima okruglog stola. U

diskusiji se postavilo i nekoliko važnih pitanja koja su referenti zaobišli ili pak u svojim izlaganjima samo dotakli. Nerzuk Ćurak je postavio pitanje da li je *Titovo Ne* ustvari "negacija staljinizma", tj. ujedno i pobuna protiv Staljinove prezentacije komunizma. Smail Ćekić je istakao potrebu razlikovanja "uzroka sukoba" i "korijena razlika". U diskusiji se raspravljalo o problemu "nerealnih očekivanja od političkog rukovodstva tog perioda", kolebanjima partijskog kadra, apsolutnoj ili relativnoj distanciranosti od sovjeta, važnosti i vrijednosti tumačenja "sukoba" iz ugla "naknadne pameti" i današnje perspektive, prednostima "razlaza" za BiH i njenu privredu, demokratizaciji društva i ekonomskom prosperitetu, vlastitom jugoslavenskom putu, politici nesvrstanih itd.

Treći, ne manje važan dio Zbornika predstavljaju Dokumenti. Predstavljaju su faksimili važnih dokumenata iz perioda o kojem se na skupu raspravljalo. Dokumente čine pismena korespondencija između Josipa Broza Tita i CK KPJ i Ministarstva vanjskih poslova SSSR od 20. i 27. marta, 13. aprila, 4, 17. i 22. maja. Predstavljena je i *Rezolucija* Informbira od 28. juna 1948. godine, kao i *Izjava CK KPJ povodom Rezolucije IB-a Komunističkih partija o stanju u KPJ* datirana 29. juna 1948. kao i *Rezolucija* Petog kongresa KPJ 28. jula 1948. godine. Na samom kraju predstavljena je i tzv. Beogradska deklaracija, tj. *Deklaracija vlada FNRJ i SSSR* potpisana 2. juna 1955. godine kojom se, na simboličan način, završava višegodišnji sukob dvije komunističke vlade.

Održavanje ovog okruglog stola imalo je za cilj podizanje hipoteke sa izučavanja socijalističkog, posebno starijeg perioda jugoslavenske i bosanskohercegovačke

prošlosti. Uspješnost skupa koji je okupio zaista eminentne naučne stručnjake, a potom objavljivanje Zbornika koji je postao dostupan široj javnosti, ukazuje da je organizator vidno uspio u tome.

Značaj ovog zbornika leži u dvije ključne činjenice. Prva jeste šarolikost strukovne kompetencije referenata koji su iz svojih užih oblasti predstavili i dali ocjenu datog "povijesnog procesa i Titovog NE". Mnogštvo i kompleksnost tema, pored povremenog preklapanja, čitaocu daju višestruk uvid ne samo u ključne događaje nego rasvjetljavaju uzroke, početke, tok, refleksije, reakcije i posljedice "povijesnog NE".

Druga, iznimna vrijednost Zbornika jeste da su učesnici zaista nastojali dati realnu ocjenu historijskih zbivanja i povijesnog značaja bez pribjegavanja crno-bijelim interpretacijama, tj. bez potpunog glorificiranja i opravdavanja djelatnosti partijskog i državnog rukovodstva, kao i bespoštedne kritike sistema "koji više ne postoji". Ipak, mora se priznati da u pojedinim radovima čitalac na trenutak prepoznaje subjektivnost autora koja nadvladava naučnu objektivnost, što se obično izražava u bezrezervnim pohvalama jugoslavenskog socijalističkog sistema. Konstruktivna diskusija, dokumenti koji čitaocu na jednom mjestu prezentiraju arhivsku dokumentaciju i omogućavaju uvid u otvaranje "sukoba", a danasve savremeno, multidisciplinarno sagledavanje ovog procesa u *Prilozima* predstavljaju zaokruženu cjelinu značajnih povijesnih događanja.

U Zborniku se raspravlja o pouci datog procesa, dok mi zaključujemo da sam Zbornik kao rezultat rada okruglog stola može poslužiti kao pouka kako treba raspravljati o nekom historijskom procesu ■

Dženita Sarać